

Iva Lukežić

JEZIČNA I ORTOGRAFSKA PRAKSA U "NOVOM LISTU" OD 1900. DO 1907. GODINE

(o stotoj obljetnici "Hrvatskog pravopisa" Ivana Broza)

dr. Iva Lukežić, Pedagoški fakultet, Rijeka, pregledni članak, Ur.: 2. srpnje 1992.

UDK: 808.62(091):808.62-5+808.62-1:07 Novi list "1900/1907"

U tekstu se analizira književnojezična praksa (gramatički i pravopisni aspekt) u tekstovima riječkog "Novog lista" u razdoblju od 1900. do 1907. godine, s obzirom na činjenicu da je u proteklom desetljeću ozakonjena "vukovska" jezična praksa "Hrvatskim pravopisom" Ivana Broza iz 1892. i "Gramatikom i stilistikom hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika" Tome Maretića iz 1899. godine.

Kad Franjo Supilo 1. siječnja 1900. godine preuzimlje "Novi list", polustoljetna je raspra oko tipa štokavštine koja bi imala biti osnovicom književnom jeziku u Hrvatskoj netom bila okončana definitivnim ustoličenjem "vukovaca", praćenim odredbama prosvjetnih vlasti i izdavanjem pravopisa i gramatike temeljenih na jezičnoj osnovici koju su zastupali "vukovci".

Ta raspra oko tipa štokavštine kao osnovice književnom jeziku, kojom je obilježena druga polovina devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj, ima dugu pretpovijest kojoj korijeni sežu do u renesansu, kad se štokavština javlja kao sastavnica u tadašnjem književnojezičnom tipu. Književni je jezik renesansne literature temeljen na čakavštini, bilo da je tradiran iz ranijih vremena, bilo da je ustanovljen kao književni jezik južnog hrvatskoga areala, bilo da je izveden iz jezične prakse na terenu. U tradiranu (ili možda prihvaćenu) književnojezičnu čakavštinu renesansnih Dubrovčana više ili manje prodiere gradska dubrovačka novoštokavština jekavskog refleksa jata, nove akcentuacije i novih pluralnih oblika imeničkih riječi. Iako nema takva prodora štokavštine s terena u književnu čakavštinu renesansnih pisaca iz ostalih centara, i njihova je književna čakavština otvorena sporadičnom infiltriranju štokavizama, što je ponekad izazvano versifikacijskim razlozima, a pokadšto svjedoči o otvorenosti autorovih pogleda na jezik. U jeziku velikih dubrovačkih pjesnika 17. stoljeća već prevladava štokavština dubrovačkog tipa, ali s jasnim podslojem tradicionalnoga čakavskog književnog jezika prethodnih razdoblja. Istodobno se postupno gasi ili marginalizira književni jezik čakavske stilizacije i u područjima u kojima je čakavština

govoreni, organski jezik: povodeći se za velikim dubrovačkim književnim uzorima, štokavski se oglašavaju u književnosti i čakavci. U tom stoljeću za štokavštinu kao temelj književnom jeziku plediraju i oni koji se zanimaju jezikoslovnim radom (Bartol Kašić, Jakov Mikalja), čak ako i nisu štokavci, navodeći različite razloge svom opredjeljenju: jednom je štokavština najljepša, drugi je put najproširenija, čemu u prilog govori i iskustvo misonarskog rada u krajevima pod Turcima.

Ipak štokavština dubrovačkog tipa nipošto nije jedini književnojezični tip u 17. stoljeću. Uz nešto čakavštine¹ rabe se još dva književnojezična tipa, kajkavski i hibridni. Kajkavski, koji se značajnijim djelima javio koncem 16. stoljeća² i rabio na područjima na kojima je kajkavština bila i govorenim jezikom puka, u ovom je stoljeću osobito ojačao i osposobio se i za druge funkcije osim literarne. I kajkavski su pisci očitovali toleranciju prema drugim hrvatskim jezičnim tipovima, dakle i prema štokavštini. Hibridni književnojezični tip, koji u stanovitu smislu vuče podrijetlo čak iz srednjovjekovlja, temeljen je na jezičnim elementima i čakavštine, i kajkavštine, i štokavštine. Takvim se književnim jezikom, kojem su u osnovici sva tri hrvatska narječja, piše u pokupskom kraju, interdijalekatskom području u kojem i na razini organskih govora interferiraju sva tri hrvatska narječja. Osobitu su i raznolikost aktivnost na tom jezičnom tipu u trećoj četvrtini sedamnaestog stoljeća razvili djelatnici "ozaljskog kruga"³ pod mecenatom Zrinskih i Frankopana, čijom dekapitacijom zamire i stvaralaštvo na ovom nadasve zanimljivom književnojezičnom projektu.

Osamnaesto stoljeće otvara prostore književnojezičnom djelovanju i u hrvatskim krajevima netom oslobođenim od Turaka: u kontinentalnom prostoru Dalmacije i u Slavoniji, koje se do tada nisu još bile oglasile književnom riječju, a u kojima je govoreni jezik štokavski. Tako se uz postojeći štokavski književnojezični tip kojemu je u osnovici južna dubrovačka jekavština s novim oblicima u pluralu imeničkih riječi i novom akcentuacijom, oglašava u književnosti i dalmatinska štokavska ikavica s novijim pluralnim oblicima imeničkih riječi i novom akcentuacijom - štokavština kakva je u makarskom području, po većem dijelu štokavske Dalmacije i u zapadnoj Hercegovini, a vrlo se užurbano i produktivno djeluje i u Slavoniji na jeziku kojem je u osnovici štokavski posavski tip ikavskog ili ikavsko-jekavskog refleksa jata te starijih likova u morfologiji i u akcentuaciji.

Tako štokavština postaje dominantnom podlogom književnom jeziku 18. stoljeća u Hrvatskoj. No kako je ta štokavština koja se rabi u različitim dijelovima Hrvatske heterogena s obzirom na refleks jata, na akcentuaciju i na morfologiju, postaje aktualnim pitanje standardizacije štokavštine kao temelja književnom jeziku. Da ti standardizacijski procesi započinju upravo u 18. stoljeću, svjedoče brojna leksikografska djela na raznim stranama, te gramatičarski rad, osobito produktivan u tek probuđenoj Slavoniji, s čak četiri gramatike u 18. i početkom 19. stoljeća samo na tom području⁴. Problemi se standardizacije, osim

¹ Poznato je da se čakavština kao književnojezični izraz nakon 16. stoljeća gasi i marginalizira, no to područje još očekuju iscrpnija istraživanja. Primjerice, tek je nedavno otkriven brašćinski priručnik *Brašno duhovno* isusovca Nikole Hermona, tiskan u Ljubljani 1693. u kojem su tekstovi oblikovani jezikom temeljnim na riječkoj čakavštini.

² Kajkavština se kao književnojezični izraz javlja prvi put u djelima Ivana Pergošića (*Decretum tripartitum*, 1574) i Antuna Vramca (*Kronika kratka*, 1578. i *Postila*, 1586).

³ *Raj duše* Nikole Dešića iz 1560. pisan hibridnim književnojezičnim tipom, smatra se djelom koje povezuje srednjovjekovni hibridni književnojezični tip s djelima pisanim novijim hibridom u pokupskom kraju. Taj koncept slijede protestantski pisci i Franjo Glavinić, a na njihov se rad nadovezuju pisci ozaljskog jezičnoknjiževnog kruga iz zadnje četvrtine 17. stoljeća: Katarina Zrinska, Fran Krsto Frankopan i Petar Zrinski, te leksikograf Ivan Belosteneć. Nakon sloma urote gasi se taj književnojezični koncept, osim u radovima Pavla Rittera Vitezovića.

spomenutih jezičnih činjenica, tiču u velikoj mjeri i grafijsko-ortografske problematike vezane uz književni jezik, tiču se i leksikografskog rada, odnosa prema književnojezičnoj baštini prethodnih vremena, te participiranja stvarne jezične situacije u Hrvatskoj u književnom jeziku.

S takvim problemima Hrvatska dočekuje i početak 19. stoljeća. U opticaju su tada kao književni jezici kajkavština i štokavština. Kajkavski je književni jezik funkcionalno vrlo prilagođen višestrukim potrebama društva, no ograničen je na područje sjeverne Hrvatske na kojem je kajkavština i govoreni jezik. Štokavština je kao književni jezik uznapredovala na više hrvatskih područja, a taj je napredak praćen standardizacijskim procesima koji bi trebali rezultirati dogovorom o jednom štokavskom tipu prihvatljivom za sve Hrvate. No događaji koji su uslijedili usmjerili su procese odabira književnog jezika u jednom pravcu: presudnom će se pokazati opcija iliraca - mahom neštokavaca - za štokavštinu, i to onog tipa kojim je oblikovana velika dubrovačka književnost: veliki je književni ugled Dubrovčana bio presudan u priklanjanju iliraca južno jekavskoj štokavštini s novim oblicima imeničkih riječi u pluralu i novom akcentuacijom. Ilirci su, kako je poznato, svoje političke ideje o ujedinjenju južnih Slavena bili nakanili provesti prihvaćanjem zajedničkog književnog jezika koji bi morao biti takav da bi ga svojim osjećali i stoga prihvatili svi južni Slaveni. Ilirci su se u početku zanosili ambicijom da će u zajednicu južnih Slavena privući i Bugare, a nadě da će privući i Slovence nisu se odrekli ni kasnije kad je postalo nedvojbeno da se koncept u praksi svodi na književnojezično zajedništvo samo Hrvata i Srba. Ilirci su svjesni činjenice da se i Hrvati i Srbi mogu okupiti samo oko štokavštine koja im je na razini narodnih govora zajednička pa je i prostorno najproširenija, a Hrvatima je osobito važno što već imaju štokavski kao književni jezik i što je njime napisana literatura velike vrijednosti i ugleda.

Ilirci se u tom svom opredjeljenju za novoštokavski jekavski tip kao podlogu književnom jeziku južnih Slavena susreću s istim takvim projektom Vuka Stefanovića Karadžića. No polazišta su im različita, a isto se može reći i za ciljeve. Vuk Stefanović Karadžić teži uvođenju u književni jezik narodnog i Srbima razumljivog srpskog govora (a srpski su govori svi štokavski) a ideja o ujedinjenju kao konačnom cilju nije mu potaknuta istim motivima i nema značenja kakvo ima u Hrvata. Još je važnija razlika u tome što on pledira za narodni govor kao osnovicu književnom jeziku prvi put u povijesti srpskog naroda i njegove kulture. Do njega je književni jezik u Srba bio crkvenoslavenski, a to je anakronizam kakva sredinom 19. stoljeća odavna više nema ni u jednog europskog, pa po tome ni slavenskog naroda. Stoga kad V. S. Karadžić govori o "narodnom jeziku", to prije svega valja shvatiti kao oporbu tada važećem književnom jeziku u Srbiji, koji nije narodni i nije srpski, nego tisuću godina stari, okoštali i arhaični, štovišće: mrtvi, nikad govoreni nego pismom održavani artifičijelni jezik, neprikladan civilizacijskom trenutku i nerazumljiv puku i narodu koji valja politički i kulturno osoviti i definirati.

Još je jedna razlika, ne najmanje važna za razumijevanje biti kasnijih raspri. V.S. Karadžić barata pojmom "narodni jezik" govoreći o književnom jeziku. Njemu ti pojmovi nisu razlučeni, pa nisu ni njegovim sljedbenicima. Nadalje, on zastupa mišljenje po kojem u osnovici književnog jezika može biti samo konkretni organski govor (opredjeljuje se za organski govor koji je njegov materinski: tršićki novoštokavski ijekavsko/jekavski) a

⁴ Blaž Tadijanović (*Svašta po malo ili kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik*, 1761), Matija Antun Reljković (*Nova slavonska i njemačka gramatika*, 1767), Marijan Lanosović (*Neue Einleitung zur slavonischen Sprache*, 1778), Ignjat Alojzije Brlić (*Slavonische Sprachlere*, 1833).

književni korpus na kojem se temelji opis i propis takvog književnog jezika nije pisan i autori mu nisu obrazovan svijet, nego je to korpus usmene pučke književnosti.

U Hrvata su polazišta bitno drugačija budući da su u svojoj povijesti imali znatan broj književnojezičnih tipova među kojima je bilo i takvih koji su bili temeljni na osnovicama konkretnih organskih govora, ali još više onih kojima je osnovica koncipirana šire od konkretnog prepoznatljivog govora, a bilo je i književno jezičnih tipova nehrvatske jezične osnovice⁵. Stoga središnje pitanje za Hrvate sredinom 19. stoljeća i nije uzdizanje "narodnog jezika" na razinu književnog jezika jer je to u Hrvatskoj realna činjenica i stanje utemeljeno stotinama godina, štoviše, osnovicom su književnog jezika bili svi postojeći tipovi narodnih jezika u Hrvatskoj. Goruće je pitanje u Hrvatskoj u prvoj polovini 19. stoljeća kako prevladati povijesnu i postojeću šarolikost književnojezičnih tipova koja je prepreka nužnom ujedinjenju naroda: problem je koji od postojećih konkurentnih književnojezičnih tipova koji su u tom trenutku u opticaju prihvatiti ne bi li se Hrvati oko njega najprije kulturno objedinili, pa makar pri tome podnijeli žrtvu odbacujući i one književne jezike koji su do toga vremena dosegli visoku funkcionalnu razinu, pa makar pri tome mnogi kulturni ljudi i budući korisnici književnog jezika morali potisnuti čitave komplekse emocionalnog odnosa prema svom jeziku (kao što su se svog kajkavskog književnog jezika za volju svoje ideje i potreba svog vremena prvi odrekli najbrojniji kajkavci među ilircima). Nadalje, distinkcija se između pojma *književnog jezika* kao idioma više razine, i *narodnog jezika* luči u Hrvatskoj doista odavno⁶. Hrvatima je na brizi i velika pisana baština i njezino mjesto u opisu i propisu književnog jezika, a valja voditi računa i o tome da književni jezik bude prepoznatljiv svim Hrvatima, ma koji im hrvatski jezični tip bio materinski.

Sve su to razlozi zbog kojih zaključci Književnog dogovora u Beču 1850. godine, koji su potpisali predstavnici Hrvata i Srba, nisu u Hrvatskoj nikoga obvezivali, štoviše: tek su se nakon njega rasplamsala javna sporenja i provodila praksa različitih koncepata, u značajnim točkama različitih od onih utvrđenih Dogovorom. Već i sam povod sastanku u Beču nije bio razgovor o književnom jeziku, barem ne u načelu: u Beču su se sastali oni književni i javni djelatnici iz Hrvatske i Srbije koji su zadnjih godina bili angažirani na izradi zajedničke pravno-političke terminologije. Na sastanku je, međutim, izašlo na vidjelo da se prije usuglašavanja o terminologiji zbog kojeg su se sastali, hitno trebaju usuglasiti oko nekih zajedničkih jezičnih pretpostavki (budući da je srpska varijanta termina bila opterećena crkvenoslavenskim terminom i utjecajem tog jezika općenito), pa je tako i učinjeno. Prihvaćeni su prijedlozi i načela koje je iznio V.S. Karadžić, a koji su se u tom trenutku i hrvatskim predstavnicima činili prihvatljivim. Zaključeno je da osnovicom zajedničkom književnom jeziku bude jedan konkretni narodni govor (a ne "miješanje narječja"), da to konkretno bude "južno" štokavsko narječje (a to znači ijekavsko/jekavski refleks jata, nove akcentuacije i novih padežnih oblika imenica u množini), da je obavezno pisanje *h* iako ga južno narječje uglavnom ne poznaje, da se *h* ne piše na početku nastavaka u genitivu plurala imenice (dakle, ne: bez konjah, bez sela^h, bez ženah, nego: bez konja, bez sela, bez žena), da se slogotvorno *r* piše bez popratnog vokala (dakle: prst a ne *perst* ili *parst*).

Sljedećih su pola stoljeća, od 1850. do konca devedesetih godina u Hrvatskoj na djelu tzv. filološke škole: Zagrebačka nastavlja jezične postavke iliraca, dvije filološke škole

⁵ Prije svega je to latinski jezik kao medij zapadne kulturne sfere (kao univerzalni liturgijski jezik katoličke prakse, jezik literature, prava i administracije) od početka do sredine 19. stoljeća. I crkvenoslavenski je jezik dijelom nehrvatske osnovice.

⁶ Te su se razine jasno lučile još u hrvatskoj renesansi: "priprošće govorenje" (= pučki jezik) i "narešeno govorenje" (= književnojezična stilizacija, jezik višeg stila).

djeluju u Dalmaciji, u Rijeci djeluje Riječka filološka škola, a devedesetih godina pobjednički nastupaju "vukovci".

Pobornici su se tih filoloških opredjeljenja ili škola nekoliko desetaka godina nepomirljivo sporili ili slagali oko stanovitih jezičnih odrednica.

Književnojezični koncept *iliraca* počiva na ovim postavkama:

- 1) Temelj je zajedničkom književnom jeziku ilirskom (što treba shvatiti kao: južnoslavenskom) štokavsko narječje, među južnim Slavenima najproširenije, na kojem je oblikovana najljepša i najvrednija južnoslavenska književna baština, dubrovačka, ali i značajna novija književnost 18. stoljeća u Dalmaciji i Slavoniji;
- 2) Budući da se štokavski tipovi na terenu (a isto vrijedi i za čakavštinu) razlikuju prije svega refleksom jata, mjesto bi tog nestalog glasa valjalo u pisanom jeziku markirati jednim grafijskim znakom (u latinici kao š - "rogato e"), što bi osiguravalo različito čitanje prema potrebi ili prema stanju u različitim hrvatskim govorima;
- 3) Slogotvorno bi r, s obzirom na tradiciju latiničke ortografije u Hrvatskoj, ali i s obzirom na stvarno stanje u mnogim narodnim govorima u Hrvatskoj trebalo markirati s popratnim vokalom, kao *er* ili *ar* (perst/parst);
- 4) Dilemu između "fonetskog" ili "etimološkog" ortografskog načela valja razriješiti u korist etimološkog, također s pozivom na dotad uvriježenu praksu i tradiciju u hrvatskom književnom jeziku, posebno u kajkavskom književnojezičnom tipu;
- 5) U zajedničkom književnom jeziku južnih Slavena množinski padežni oblici imenica (dativ, lokativ i instrumental) treba da su starijih likova, a to znači da su međusobno različiti, a ne novijeg ujednačenog sinkretičkog nastavka (dativ plurala treba da je: *bratom, prijateljem, selom, poljem, ženam*; lokativ plurala: *o bratlh, prijateljih, sellh, poljih, ženah*; instrumental plurala: *s bratl, prijatelj, sell, poljl, ženaml*) jer je takvo stvarno stanje i kajkavštini, čakavštini, staroštokavštini i u slovenskom jeziku;
- 6) U rječnik književnog jezika moraju ući riječi iz čitave Ilirije, iz dijakronijskih (povijesnih) jezičnih tipova i iz jezične sinkronije, iz današnjih govora na terenu, a rječnik koji se odnosi na pojmovlje moderne civilizacije, a za koji nema valjana korelata ni u sinkroniji ni u dijakroniji hrvatskog ili drugih slavenskih jezika valja stvarati po zakonitostima jezika, što je posao jezkoslovaca. Drugim riječima, valja uvoditi kovanice i novotvorbe, a po potrebi i u nuždi i kalkirati termine prema jezicima iz kojih potječu;
- 7) Ilirci u odnosu prema književnom jeziku zastupaju načelo jezične čistoće (purizma), koje je svojstveno shvaćanju književnog jezika u Hrvata još od njegovih davnih začetaka;
- 8) Iz svega ovoga proizlazi da ilirci jasno luče distinkciju između *narodnih jezika* i *književnog* kao općeg jezika zajedničke komunikacije ravni, onako kako je to u tradiciji u Hrvatskoj, gdje nikada nije bilo shvaćanja posvemašnje jednakosti između kategorija organskog narodnog jezika i književnog jezika.

Ovo su osnovni stavovi i metodološka polazišta *iliraca* u odnosu prema književnom jeziku.

Budući da je pitanje valjana i operativna književnog jezika dorusla potrebama vremena, bilo opće pitanje, i izvan se ilirskog kruga tragalo za rješenjima i odgovorima na ista pitanja, pa su shvatljiva metodološka i konceptualna neslaganja ili pak razilaženja oko nabrojenih problema, koncepata, polazišta, stavova i rješenja. Sve su te oprečnosti u punoj mjeri izbile na površinu početkom pedesetih godina 19. stoljeća kad je i u raspravama i u praksi na djelu otpočeo pluralizam filoloških škola u Hrvatskoj. Opći je konsenzus među tim školama

(strujama) postojao samo oko prvog pitanja: svi su se slagali sa podloga književnom jeziku ima biti štokavska. Oko pitanja nabrojanih u ostalim točkama, međutim, nije bilo suglasja.

RIJEČKA FILOLOŠKA ŠKOLA, otjelovljena u osebujnoj ličnosti Frana Kurelca, pretpostavlja na štokavskoj podlozi sustavnu nadgradnju starih (štoviše: arhaičnih) jezičnih oblika koji bi se preuzimali iz praslavenskog ili crkvenoslavenskog redakcijskog književnog jezika, ali i iz drugih slavenskih jezika. Književni je jezik u Kurelčevoj ideji i praksi artifičijelni, neprekidno budno kontrolirani jezik koji valja sustavni pomno učiti i rigorozno težiti njegovoj čistoći i savršenstvu. Jezični je purizam (točnije: čistunstvo) stoga temeljno i najčvršće načelo književnog jezika. Dakako, u književnom jeziku valja pozicije iščezlog slavenskog glasa jata pisati posebnim slovom, "rogatim e" (ě) koji je i u staroslavenskom jeziku bilježen posebnim slovom (pisati dakle valja: město, tělo, lěp, viděti i sl.), slogotvorno je r bez popratnog vokala (prst, prvi), pravopis je dosljedno i neopozivo "korěnski" (obćina, otca, srdce, vrabci, hrvatski, žalostno i sl.), padežni su nastavci u pluralu imenica stari (međusobno različiti, a ne ujednačeni u dativu, lokativu i instrumentalu), u morfologiju književnog jezika valja vratiti i komunikacijski mrtve oblike (stare prezentske nastavke poput: ja pišu, na mišiju; participe u starom pridjevskom značenju: čověku prošadšu, vřěmenu iduću) a u sintaksu konstrukcije koje ne moraju biti identične s konstrukcijama u živim organskim govorima. Rječnik književnog jezika valja popunjavati i riječima iz praslavenskog i općeslavenskog jezičnog zaklada.

U *DALMACIJI* se oko pitanja književnoga jezika polariziraju dva centra, zadarski i onaj okupljen oko časopisa "Zora dalmatinska". Njihovi su stavovi vođeni težnjom za postupnim približavanjem dalmatinske Hrvatske ostalim dijelovima domovine. Svode se na razlike oko izbora tipa štokavice koja bi bila u temelju zajedničkoga književnog jezika, i na obranu već utvrđenih i uvedenih dalmatinskih grafijskih rješenja. Plediraju za to da osnovica književnom jeziku bude određeni štokavski hrvatski tip: da to bude štokavica ikavica Dalmatinske zagore, sa svim konzekvencijama koje idu uz taj izbor: pisanje l na mjestu staroga jata (mlsto, tlo, llpo, vidlti), noviji (ali ne takvi kao u ijekavsko/jekavskim štokavskim govorima) padežni nastavci imenica u pluralu, rječnik temeljen na govorima i u tom dijelu Hrvatske. Pisanje slogotvornog r s popratnim vokalom e (perst, pervi, tvrdo) smatraju dugom tradiciji.

ZAGREBAČKA FILOLOŠKA ŠKOLA preuzima ilirske jezične i pravopisne ideje nakon sloma i progona iliraca koncem četrdesetih godina, i prilagođava postupno njihove polazne ideje novim vremenima, novim idejama i opcijama. U tom su tridesetipetogodišnjem razdoblju sljedbenici Zagrebačke filološke škole zastupali i branili, ili pak napuštali prvobitne ilirske ideje različitom dosljednošću, očitujući individualnu evoluciju u gledanjima i u spremnosti za prihvaćanje zajedničkih rješenja i u odricanju od svojih polazišta. Stoga se u određenom smislu može govoriti i o rascjepima oko nekih pitanja unutar te škole. Evidentna je, primjerice, takva evolucija u razmišljanju (od privrženika do osporavatelja) Vatroslava Jagića, nešto odmjerijena i umjerenija u leksikografa Bogoslava Šuleka, a najteže je od svojih izvornih stavova odustajao vodeći ideolog i praktičar tog filološkog smjera gramatičar Adolfo Veber Tkalčević. Upravo: odustajao bi i pristajao na kakav parcijalni kompromis tek u krajnjoj nuždi i kad bi bio pritjeran uza zid, te je stoga otvoreno etiketiran kao konzervativac, a pod kraj je života grubo (i ružno, i nestrpljivo i netrpeljivo) odbacivan kao živući ankrizizam i kočničar pravim i nužnim rješenjima.

Kronologija bi se postojanosti i padanja najvažnijih strateških punktova tvrdave zvane Zagrebačka filološka škola mogla pratiti oko dvaju uporišta. Jedna su uporišta koja su branjena ali su padala tijekom bitaka, a druga uporišta nikad nisu predana i branitelji su ih držali do okončanja jezičnog rata. Prvoj skupini pripada "rogato e" za bilježenje mjesta starog jata, bilježenje slogotvornog r s popratnim vokalom e (perst), nastavak za genitiv plurala imenica, a drugoj skupini pripadaju ostale jezične postavke iliraca. Svako je od ovih uporišta najduže i najdosljednije branio Adolfo Veber Tkalčević, rodnom Bakranin.

Sljedbenici su Zagrebačke filološke škole, dok su mogli i koliko su mogli, branili "rogato e" za markiranje izvornog mjesta glasa jata. Vatroslav Jagić ga se odrekao u korist "dvoglasa" (markiranje dugih slova s **le**: tlelo, blelo, vrlome, a kratkih s **je**: mjesto, pjesma) 1869. a Veber postojano rabi i brani "rogato e" sve do trećeg izdanja svoje gramatike, "Slovnice hrvatske" iz 1876. u kojoj i on prihvaća kompromisni "dvoglasac". Isto je tako ilirsko rješenje za markiranje mjesta slogotvornog r s popratnim vokalom (kao er/ar; **perst**, **prvi** / **parst**, **parvi**) odolijevao koliko i "rogato e": V. Jagić ga otklanja iste 1869. a Veber ga bilježi sve do trećeg izdanja svoje "Slovnice" 1876. kad ipak prihvaća (Karadžićevo, ali i Kurelčevo) rješenje bez popratnog vokala (**prst**, **prvi**).

Ilirski je koncept književnog jezika predviđao za genitiv plurala imenica nastavak **-ah** (bez **bratah**, bez **prijateljah**, **selah**, **poljah**, **ženah**) koji je potkrepljivan argumentacijom o navodnoj proširenosti takva nastavka u narodnim govorima i u pisanim tekstovima. Upravo je oko tog pitanja zametnut i raspiren žilav polemički boj u kojem artiljerija nije probirana. Uz sljedbenike Zagrebačke filološke škole takvom se nastavku priklanjaju i Dalmatinci, no čelnik Riječke filološke škole, nepopustljivi i strastveni Fran Kurelac žučljivo ga napada i ujeda one koji ga brane (on sam, dosljedno svom konceptu, zagovara oblik tog padeža bez nastavka s mogućnošću proširka u osnovi: bez **brat**/ bez **bratov**, bez **prijatelj**/bez **prijateljev**), a Vuk Karadžić, stojeći nepopustljivo na pozicijama svoh principa "jednog narječja", ne želeći ni čuti ni o čemu drugom do li istočnohercegovačkog "dugog a" u tom padežu (samo: bez **stolovâ**, bez **prijateljâ**, **poljâ**, **selâ**, **ženâ**). Vatroslav Jagić se tog **-ah** odriče 1869. a Veber se opire dok ga snaga služi: do kraja. Razrješenje u korist Karadžićeva "dugog a" ipak je uslijedilo prije definitivne pobjede "vukovaca": uvodi ga M. Divković u svoju "Hrvatsku gramatiku" za srednje škole 1879. a u polemici u koju je tom prigodom uvučen, Veber je očigledno izvukao kraći kraj i načet je njegov autoritet.

Ostalih se ilirskih postavki (starijih nastavaka za dativ, lokativ i instrumental plurala imenica, etimološkog/korijenskog ortografskog principa, jezičnog purizma, zahtjeva da u rječnicima književnog jezika dostojno mjesto nađu i književnojezična tradicija i narječja hrvatskog jezika, jasne distinkcije između poimanja književnog jezika i narodnih govora, sljedbenici Zagrebačke filološke škole nikada nisu odrekli. Njih je s dnevnog reda skinula tek definitivna pobjeda "vukovaca".

U gotovo pola stoljeća dugom jezično-pravopisnom ratu u Hrvatskoj konačnu je pobjedu odnijela jedna od suprotstavljenih strana: "vukovci". 1892. godine izlazi "Hrvatski pravopis" Ivana Broza na koji se naredbom Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade do 20. listopada 1892. obavezuju sve hrvatske škole, a 1899. izlazi velika "Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika" (a iste godine i skraćeno izdanje za školsku uporabu) Tome Maretića, profesora slavenske filologije na zagrebačkom Univerzitetu. Njegova je Gramatika "vukovska" ne samo po gramatičkom ustrojstvu književnog jezika koje opisuje i propisuje, nego i po korpusu kojim argumentira jezične činjenice: to je korpus tekstova narodne književnosti provinijencijom iz istočnih kontinentalnih prostora, uzet iz djela Vuka Stefanovića. Istodobno ova Gramatika posvema zanemaruje korpus pisanih tekstova i književnosti prethodnih razdoblja u Hrvatskoj, kao da ih i nije bilo.

O pobjedi nije odlučivala valjanost projekta i argumentacija koja bi joj išla u prilog. O ishodu su odlučile okolnosti izvan lingvistike, izvan filologije, pa i izvan kulture. Desetljećima je dugo, zamorno i nepopustljivo polemiziranje, garnirano svakojakim animozitetima, učinilo svoje: u nepodnošljivo dugotrajnom javnom klinču, trpeći bubotke i udarce među kojima niski nisu bili rijetkost, sudionici su se iscrpljivali i stručno i ljudski, a vremena su se oko javnog ringa mijenjala, mijenjali su se i ljudi. Pobjedu nije odnijela struja koja bi nudila ideološki, kulturalno i lingvistički najbolja rješenja, nego ona na čijoj je strani bila mladost, snaga i prodornost, te naklonost tadašnjih vlasti. To je nova, svježja, orna i obrazovana garnitura lingvista i javnih djelatnika koja anstupa osamdesetih i početkom

devedesetih godina, bez ostatka zastupajući ideje Vuka Stefanovića Karadžića. Ona nestrpljivo odbacuje zamorna skolastička prenja hrvatskih filoloških škola kao prgavi anakronizam i politički štetni separatizam.

Kad Frano Supilo 1. siječnja 1900. godine preuzime "Novi list", već je osam godina na snazi pravopis "vukovaca" Ivana Broza, a teče prva godina "Gramatike i stilistike" Tome Maretića, koncipirane na "vukovskim" književnojezičnim postavkama.

Pregledavši u Naučnoj biblioteci u Rijeci primjerke "Novog lista" za razdoblje 1900-1907. godine, uočila sam u tim novinskim tekstovima jezične i pravopisne činjenice koje, mimo tada važećih službenih odredaba, održavaju praksu svojstvenu Zagrebačkoj filološkoj školi.

Prezentirat ću uz komentare najprije gramatičku (strukturnu) razinu, a zatim pisani oblik (ortografiju, pravopis) tih tekstova, imajući u prvom sloju na uku razlike između Veberovih ("zagrebačkih") i Maretićevih ("vukovskih") odrednica za književni jezik, a u drugom sloju razlike između Veberovih i Brozovih ("zagrebačkih" i "vukovskih") pravopisnih uputa i odredaba.

Tvrdnje ću podrobno argumentirati primjerima iz dva teksta na prvoj stranici "Novog lista" od 2. siječnja 1900. Prvi je tekst bez naslova a sa Supilovim potpisom, a drugi je nepotpisan ali s naslovom "Letimični osvrt na 1899. godini". Po potrebi ću ostale tvrdnje ilustrirati primjerima iz drugih tekstova.

Gramatička razina

Tekstovi u brojevima iz prva tri tjedna siječnja 1900. godine u skladu su s odrednicama Zagrebačke filološke škole u ovim činjenicama:

1) U pluralnim oblicima imeničkih riječi

a) U genitivu plurala imenica prevladava nastavak "dugo a" koje su nakon 1879. prihvatili i sljedbenici zagrebačke filološke škole, osim najpostojanijeg Vebera. To dokazuju primjeri: zemlja; strana; svjedoka; sudaca; viećnika; učitelja; svećenika; posjednika, krugova, naredaba, Čeha, Niemaca, naroda, prilika, Hrvata, skupština, Slovenaca, stranaka. Sporadično se u tom padežu javlja i nastavak -u u imenica koje svojom semantikom predstavljaju pretefakt starog utrnulog duala (iz ruku), i nastavak -l u genitivu plurala imenicom i-osnova (javnih oblasti). Oblike genitiva plurala s nastavcima -a, -u, -l ne bi trebalo ni navoditi (budući da se propis iz zadnje faze Zagrebačke filološke škole za taj padež ne razlikuje od oblika propisanih u Maretićevoj "Gramatici" kad se sporadično u istim tekstovima ne bi javljali i oblici genitiva plurala s dočetkom -h na kraju nastavka (-a/l/u+h). Taj je -h u genitivu plurala bio zaštitni znak Zagrebačke filološke škole u vrijeme njezina zenita, sve do 1879. kad je definitivno napušten i proskribiran⁷

⁷ Sljedbenice su Zagrebačke filološke škole zvali podrugljivo "ahavcima" njihovi suvremenici i protivnici. I ne spominjući je izriječkom, o Zagrebačkoj filološkoj školi pjeva Antun Gustav Matoš 1911. godine, samo nižući tri "ahavska" genitiva plurala: Ja vučem čemer magle tvojih gorah,

Očajnost zvijezdah što nad tobom niču,
U meni jeca sjena tvojih dvorah,
Moj otrcani, kraljski, banski Grliču!"
(Gnijezdo bez sokola).

Naime, na prvoj se stranici broja od 2. siječnja 1900. takav dočetak, odnosno nastavak **-ah** javlja u dva primjera genitiva plurala (ličnostih, skupštinah), a u kasnijim se brojevima sve do kraja analiziranog razdoblja (zaključno je analizirano stanje u 1907. godini) pojavljuje sporadično kao dočetak u genitivu plurala imenica zamjenica i brojnih imenica, i to u korpusu manje važnih vijesti, oglasa i podlistaka (u broju od 1. veljače: njezinih obijuh mišćah; od 31. ožujka: dvajuh parobroda; od 9. travnja: svijuh, i tako sporadično dalje).

b) U prva tri tjedna siječnja 1900. godine prevladavaju u dativu, lokativu i instrumentalu plurala stariji padežni (nesinkretizirani) nastavci kakve je propisivala Zagrebačka filološka škola. Već su u zadnjim brojevima za siječanj 1900. ti oblici usklađeni s propisima Maretićeve "Gramatike" iz 1899., po kojima su oblici tih triju padeža sinkretički, ujednačeni na isti nastavak. Ipak se sve do kraja analiziranog razdoblja javljaju i stari "zagrebački" oblici s drugačijim nastavkom za svaki od tih padeža, i to uglavnom u korpusu neobaveznih tekstova: u pokojoj vijesti s treće stranice, u podlistku, u obavijestima i oglasima, te osobito u osmrtnicama. Takvi su primjeri za dativ plurala 10. travnja: onim; Čehom; družtvim; političarom; 19. travnja: proti bolestim; ulogam; 27. travnja: hvala svim onim... milosrdnim sestram; otcem kapucinom; otcem franjevcem; 30. travnja: udovoljeno gg. liječnikom; proti otečenim žljezdam i sl. a od zadnjeg tjedna u siječnju prevladavaju oblici predviđeni Maretićevom "Gramatikom" (vinarima; slavenskim suplemenicima, emoroidima i sl).

U lokativu plurala isto: najprije se javljaju stariji oblici (u državicah; u svlh granah; u ljetopisih; u ovlh krajevih; o jezicih; ob onih; o događajih; u svojih školah; u pojedinih hrvatskih listovih; prema glasovih; zatim sporadično i dalje: 19. travnja: u najtežih časovih; po stanovitih mjestih; 28. travnja, u podlistku: u manjih grupah; u okruglih masah; u svlh vodah; 30. travnja: u prsilh; u trgovinah; po propisih) a zatim prevladavaju sinkretički oblici, istovetni s oblicima dativa i instrumentala, kakve propisuje Maretićeva "Gramatika" (u prositorijama; o kišovitim danima; u mukama; na konjima; o pronalascima; po znakovima; u očima; u toaletama; u krajevima; u trgovinama; o družtvima; u diplomatskim krugovima; svi su ovi primjeri pronađeni u nasumce pregledanim tekstovima iz razdoblja od kraja siječnja do kraja travnja 1900. godine.

Propis po kojem su obavezni sinkretički oblici dativa, lokativa i instrumentala plurala iznosi na vidjelo i lektorovu nedoučenost i nesigurnost u novom, propisanom gramatičkom sustavu: nesiguran je u pogledu nastavka ili funkcije padeža. To se očituje kao greška zamjene padeža: lokativ se zamjenjuje instrumentalom ili dativom, i to (kao kuriozitet) starih padežnih nastavaka (u balkanskim zemljama; u mnogobrojnim skupštinama; u svim detaljima; na svim linijama): kao da je lektor pokatkad zaboravljao kakavo bi trebao biti nastavak kojeg padeža, a držao se samo principa Maretićeve "Gramatike" po kojemu su ta tri padeža jednaka.

Isto je i u instrumentalu plurala: u prva tri tjedna redovni su stari "zagrebački" oblici (nad njim; nad iztaknutim poroc; kojim; među okrivljenic; najrigoroznijim zločini; s prijatelj; sa javnim interes; sa zlatnim majdan; sa osobitim sadržaj; 19. travnja: mnogobrojnim dokazi; 21. travnja: najmodernijim pismeni i najnovijim strojevi; 24. travnja: pred njegovim momci; 27. travnja: ganuti mnogobrojnim dokazi... izkazanim; sa milodarim) koji se sporadično provlače u marginalnim tekstovima do kraja naznačenog razdoblja, no od zadnje sedmice u siječnju ipak prevladavaju novoštokavski padežni oblici (slavenskim suplemenima; sa Niemcima; s uzorima s Rusima; s djevojkama; među ovdašnjim Rusima, itd.) Pri tome nisu rijetkost zamjene instrumentala s dativom ili s lokativom starijeg nastavka (14. travnja: stabilim) ili preklapanje različitih gramatičkih struktura unutar istoga teksta (dobar je primjer za to podlistak N. Turata pod naslovom "Omišaljska špilja" u broju od 28. travnja, u kojem uz lokative starih nastavaka kakvi su: u

manjih grupah, u okruglih masah, u svih vodah, instrumentali u pravilu imaju novi štokavski nastavak: krasnim zavjesama i draperijama).

2) I u ostalim oblicima imeničkih riječi prevladava u početku stanje koje ukazuje na stariji književnojezični tip, a u mlađim tekstovima ima preklapanja obaju ili nesigurnosti, primjerice: stari se participi rabe u arhaičnom pridjevskom značenju (*prošaste* godine: trgovca *stanujuća*) ili kao glagolski prilozi, ili samo prilozi arhaičnih formi (*ostav, nuzgredice*); nerijetka su kolebanja u izboru adekvatna oblika pridjevskog lika (povoda tomu; moćnomu uticaju; *takove*; letimični osvrt; morainoga stanja; u mučnu položaju; njemačkoga upliva i sl.) i drugih oblika (s mojom riečl).

3) U izboru glagolskih oblika znatno mjesto pripada imperfektima i aoristima (polagahu, bijahu, zauzimaše, bjehu, bijaše, stojaše, učiniše, vidjesmo, odputova, izkrsoše, sklopiše, odigraše, obogatiše se, potukoše, izvojevaše, izložismo); futur je redovito neokrnjena infinitiva, i u inverznim strukturama (nastojati ćemo, unositi će); u izboru oblika glagola biti za tvorbu kondicionalna nisu rijetke pogreške (ja bi želio).

4) Sintaktičke su konstrukcije arhaičnih formi, no nerijetko odaju nesviklost na nove jezične propise, ili pak njihovo nepoznavanje: ... nije drugo do li plod...; ...onim te se protiv nas dadoše izrabljivati...;...u jednu rieč...;...na Rieci...;...napred pomenuto...;...nećemo da iztičemo...;...do devet stotina svjedoka...;...gdje se je radilo...;...da se je smatrala e joj je izpod dostojanstva...;...te nam je ovdje samo nuzgredice spomenuti...;...napomenuti nam je...;...ni u koliko...;usprkos očevidnog nasilja...;Bog bi dao, da iz godine u godinu bude išlo na bolje, te da... ima i nedvojbenih grešaka prema sistemu, ili pak hibridnih konstrukcija (Tisuća naroda bilo je prisutno...Govorili su sva trojica...;...na nje...;genitiv plurala: od Cehova).

5) U rječniku su toga vremena brojne kovanice i novotvorbe, uzete iz tradicije leksikografskog rada u Hrvatskoj, osobito iz treće četvrtine devetnaestog stoljeća, ali i iz ranijih razdoblja. Takve su riječi sa stajališta "vukovaca" arhaizmi. Takve su, primjerice, riječi: obćinstvo, dosle, za cielo, načelo, priečiti, uskori, osvem toga, uslied, toli, razbor, najvršnjij, pak, promet, sveza, brzovjav, gospodarstvo, promicati, razmierno, s gledišta, jerbo, skrajnje vrieme, vrstan, sustavan, povjesnica, malo ne, vječito, načelno, tok stvari, uzdržljivost, gložnjava, pomenuti, daljnji, naspram, skarednost, prost (=jednostavan, priprost), mjerodavan, protivan, djelatnost, visokopoletan, zamašaj, dostojanstvo, nu, ponajglavniji, što no, nuzgredice, napose, ob (=o), osobit (=poseban, izdvojen, naočit), uprav, najusrdniji, značaj (=karakter), očevidan, akoprem, silničtvo, tudjinstvo, odnošaj, utješljiv, šta više, najposije, pridjelovati, uzplamtiti, časak (=minuta), glasovanja i sl.

Pravopis (ortografija)

Iako je "Hrvatski pravopis" Ivana Broza propisima prosvjetnih vlasti obavezan od 1892. godine, "Novi list" u cijelom razdoblju 1900-1907. nastavlja s pravopisnom tradicijom Zagrebačke filološke škole u ovim točkama:

1) "Jat" se dosljedno piše "dvoqlascem": kao **le** u dugim, a kao **je** u kratkim slogovima (siečnja, neviestila, rieči, za cielo, prieče, ciepaju, sliedi, uslied, riečkom, niesu, viesti, cienu, razmierno, rieč, na Rieci, vrieme, vieka, svietu, zasiecaju, umiešati se, oduviek, izniela, viečnika, prodiet, riedkom, obiest, dvie, liepe, sviest, driemeža, cieloj; mjesni, htjeti, vidjesmo, povjesnici, djelovanje, vječnost, ocjenu, uspjeha, neuspjeha, vječito, smjeru, neizvjestno, djelovao, ka pobjedi, vječite, ovdje, ljetopisnih, svjedoka, posjednika, najotmjernijih, djelatnost, mjerodavne, najuspješniji, uspjesi, njemačkoga, podcjenjujući, primjećuje, utješljiv, mjestu, bjehu, pridjelujemo i sl.

Ima i primjera nerazlikovanja dugog i kratkog sloga, pa onda i pogrešnog pisanja, ili pak naznaka da lektor ne zna da je u određenu segmentu nekad bio "ja"⁸: zahtievima, riešenje, triezvenost, osvietlala, poslje, korjena, živila, zenica, uticaji, posljednji, uvijek primjetio, tjesnoj osjegurana, najposlje, podjeljeno, Osjeka, naprad, uzplamtila.

2) U cijelom se razdoblju (1900–1907) dosljedno u "Novom listu" provodi morfonološki pravopisno načelo⁹, po kojem su pisani ovi primjeri: občinstvo, težkom, raznovrstnih, obću, stranputice, izkreno, u obće, iztaknut, težkom, odpočela, neizpunjena, odputova, obće, izkrsoše, iztičemo, neizvjestno, bezzakonje, iztaknutimi, utzvrđiti, obtužbe, občinskih, žalostna, englezko, iztok, Englezka, obćim, izpod, izključivo, podpomognuti, odkloni, razkralja, odsudu, koristna, odpočela, srbske, hrvatsko, uzkrsnuti, odpor, silničtvo, obćinski, žalostnom, hrvatskih, obdržavanje, uzplamtila, neizpunjenih, društvim, riedkom, izključivo, podcjenjujući.

Sporadično ima primjera grešaka po ovom načelu. Mogu se interpretirati kao omaške, korektorski previdi ili pak kao neznanje: mjesni, najvrnsiji, vrsna, povjesnici, niko, habsburške, bezakonje, rasmatrajući, usprkos, potpuno, rasčisti i sl. U primjeru *habsburžkoj* križaju se dva pravopisna načela.

3) Štokavski se fonem (ǰ)¹⁰ dosljedno piše digramom (dj) ili (gj): medju, vodjenu, uredjivati, dogadja se, nadje, zagje, dogadjaja, takodjer, o dogadjajih, izmedju, medjusobno, medjusobnom, nesredjenost, tudjinstvom, magjarske.

4) Složeni se prilozi pišu rastavljeno: za ciele, u susret, u obće, u koliko, ni u koliko, po nekad, u kratko, malo ne, šta više. Sporadično su vidljiva i odstupanja: uskori, usprkos.

5) Prijedlog *a* piše se uvijek u dužem liku, bez obzira na početak sljedeće riječi: sa prvim, sa načelima, sa novinskog gledišta, sa čitavim nizom, sa razvitkom, sa obćim, sa hrvatskim, sa osobitim i sl, uz poneko odstupanje: s mojom rieči.

6) Pisanje riječi sa stranim elementima u osnovi nije usustavljeno: Europa, europski, monarhija/monarkija, Sassari, Sardinja, Italija, Transvaalu, transvaalskom, transvaalske, Dreyfusovu affairu, Oranje-država, chads, reserve, rezervirano, athom, štampe, egoističkom, milijone, parlamentarizam, respektirao, lopovlukom, haraminlukom, kidisala i sl.

7) Pravila su o pisanju velikog i malog slova nekonzistentna: Novi list, Novog lista, u slav. Brodu, stranka prava, u Primorju, u Balkanskoj politici, član trojnog saveza, Hrvata, Slovenaca, hrvatski, srbski, Crnagora i sl.

Analiza jezika tekstova u "Novom listu" Supilova razdoblja pokazuje da ti tekstovi u pogledu gramatičke strukture tijekom prvog kvartala 1900. godine postupno napuštaju uzuse Zagrebačke filološke škole i uklapaju se u tada aktualni proces standardizacije štokavštine na "vukovskim" načelima, zadržavajući ipak u marginalnim tekstovima jezične slojeve koji pripadaju konceptu Zagrebačke filološke škole. Pravopis kojim su oblikovani tekstovi u "Novom listu" Supilova razdoblja ne slijedi odrednice tada aktualnog "vukovskog" pravopisa Ivana Broza, nego nastavlja praksu Zagrebačke filološke škole.

⁸ Lektor očigledno nije štokavac, ili nije štokavac ljevakovskojekavskog refleksa jata u svom rodnom govoru, pa svaki pojedinačni primjer mora učiti, pa otuda i omaške.

⁹ Starijom (starom) terminologijom: "korienski" pravopis.

¹⁰ Glas [d].

Literatura

1. Brozović, Dalibor: *Standardni jezik*, Matica hrvatska, Zagreb, 1970, str. 127 – 158.
2. Brozović, Dalibor: *O hrvatskom književnom jeziku 16. stoljeća*. Zbornik Zagrebačke slavističke škole, knj. 1, Zagreb, 1973, str. 129 – 135.
3. Brozović, Dalibor - Ivić, Pavle: *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Enciklopedija Jugoslavije, JLZ Miroslav Krleža, Zagreb, 1988.
4. Damjanović, Stjepan: *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, Znanstvena biblioteka HFD, knj. 15, Zagreb, 1984.
5. Gabrić-Bagarić, Darija: *Jezik Bartola Kašića*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Posebna izdanja 5, Sarajevo, 1984.
6. Hercigonja, Eduard: *Nad iskonom hrvatske knjige*, Liber, Mladost, Zagreb, 1983.
7. Jonke, Ljudevit: *Književni jezik u teoriji i praksi*, Znanje, Zagreb, 1965.
8. Katičić: *Opseg povijesti hrvatskog jezika*, Hrvatski znanstveni zbornik, sv. 1, Zagreb, 1971, str. 27 – 42.
9. Malić, Dragica: *Pravci razvoja hrvatskoga književnog jezika do ilirskog razdoblja*, Rasprave Zavoda za jezik, knj. 6 – 7, Zagreb, 1980 – 1981, str. 141 – 163.
10. Maretić, Tomo: *Jezik slavonskih pisaca*, Rad JAZU, knj. 180, Zagreb, 1910, str. 146 – 233.
11. Maretić, Tomo: *Jezik dalmatinskih pisaca XVIII. vijeka*, Rad JAZU, knj. 209, Zagreb, 1915, str. 173 – 240, i knj. 211, Zagreb, 1916, str. 1 – 92.
12. Vince, Zlatko: *Putovima hrvatskoga književnoga jezika*, Liber, Zagreb, 1978.
13. Vončina, Josip: *Jezik Antuna Kanižlića*, Rad JAZU, knj. 368, Zagreb, 1975.
14. Vončina, Josip: *Analize starih hrvatskih pisaca*, Čakavski sabor, Split, 1977.
15. Vončina, Josip: *Jezičnopovijesne rasprave*, Liber, Zagreb, 1979.
16. Vončina, Josip: *Vrančićev rječnik*, Filologija, br. 9, JAZU, Zagreb, 1979, str. 7 – 36.

ZUSAMMENFASSUNG

Iva Lukežić

Sprachliche und orthographische Praxis in "Novi List" in den Jahrgängen von 1900 bis 1907

Im Text wird schriftsprachliche Praxis (grammatischer und orthographischer Gesichtspunkt) in den Texten der Zeitung "Novi list" von Rijeka vom Zeitraum 1900-1907 analysiert, in Bezug darauf, daß in vergangenem Jahrzehnt die von Vuk Karadžić vorgeschlagene Sprachpraxis durch "Hrvatski pravopis" von Ivan Broz aus dem Jahr 1892 und "Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika" von Tomo Maretić aus dem Jahr 1899 gesetzlich gemacht wurde.